

การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

Development of Community-Based Learning for Productive Ageing

เรวดี จันทเปรมจิตต์, ชนิดา รัชพลเมือง และวิพรรณ ประจวบเหมาะ

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงบรรยายมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์หลักสูตรครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์บัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษาไทย ประเทศในอาเซียนและนอกอาเซียน ตามกรอบสมรรถนะของครูในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่ 21 2) ประเมินความต้องการจำเป็นของสมรรถนะครูในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่ 21 และ 3) นำเสนอแนวทางพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ฯ โดยใช้แบบสอบถามกับครู และผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 383 คน และใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าดัชนี $PNI_{Modified}$ และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะของครูในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยสมรรถนะ 77 สมรรถนะ ผลการประเมินความต้องการจำเป็นของสมรรถนะครูในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่ 21 พบสมรรถนะที่มีความต้องการจำเป็นจำนวน 31 สมรรถนะ ซึ่งสมรรถนะที่นิสิตนักศึกษาครูควรได้รับการพัฒนามากที่สุด 5 อันดับ คือ พัฒนาภาษาต่างประเทศเพื่อการสื่อสาร รวมทั้งรับหรือขยายความรู้ที่เป็นสากล ผลงานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ นำผลงานวิจัยมาใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ ประเมินทักษะการจัดลำดับการคิดระดับสูงของผู้เรียน และพัฒนาภาษาและวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความเป็นครูสากล ตามลำดับ ทั้งนี้ผลการวิจัยได้ข้อเสนอแนะทางการพัฒนาหลักสูตรต้นแบบให้มีรายวิชาจำนวน 39 รายวิชา ที่สนับสนุนสมรรถนะของครูในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในศตวรรษที่ 21

คำสำคัญ: การพัฒนาหลักสูตร/ครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์/สมรรถนะครู

Abstract

This descriptive research aimed to: 1) analyze the teacher education curriculum of higher education institutions in Thailand, ASEAN countries and countries outside ASEAN based on the competency framework of teachers in Southeast Asia in the 21st century; 2) assess the needs of teacher competency in Southeast Asia in the 21st century; and 3) propose guidelines to develop teacher education curriculums using questionnaires with 383 teachers and school administrators. The data were statistically analyzed by frequency, percentage, mean, Modified Priority Needs Index (PNI) and content analysis.

The results show that teacher competency in Southeast Asia in the 21st century comprised 77 competency items. Needs assessment of teacher competency in Southeast Asia in the 21st century found that there were 31 needed competencies. The top five competencies that deserved the most development included foreign language for communication, gaining or expanding international knowledge, contribution of research for learning development, research adoption for learning development, evaluation of skill on student's classification of high level thoughts, and language and culture development to strengthen being internationalized teachers, respectively. In addition, the research results proposed guidelines for developing a curriculum model for 39 courses to support teacher competency in Southeast Asia in the 21st century.

KEYWORDS: CURRICULUM DEVELOPMENT / TEACHER EDUCATION / TEACHER COMPETENCY

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงสถิติประชากรของโครงสร้างอายุในสังคมไทย อันเนื่องมาจากกระบวนการลดลงของการตายและการเจริญพันธุ์ ทำให้เกิดการเพิ่มจำนวนในสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุ โดยใน พ.ศ. 2550 ประมาณ 1 ใน 10 ของประชากรไทย จะเป็นประชากรสูงอายุ และภายใน พ.ศ. 2573 คาดว่าประมาณกันว่าสัดส่วนดังกล่าวจะเพิ่มเป็นถึง 1 ใน 4 (วิพรรณ ประจวบเหมาะ, ศิริวรรณ ศิริบุญ, วรเวศม์ สุวรรณระดา และ กุศล สุนทรธาดา, ม.ป.ป. อ้างถึงใน มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนา

ผู้สูงอายุไทย, 2552: 8) ซึ่งปัญหาสำคัญเกิดจากผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง ทำให้ส่งผลต่อความมั่นคงและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ (จอห์น โนเดล และนภาพร ชโยวรรณ, 2552) รัฐตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวและได้กำหนดเป็นแผนงานที่ชัดเจน โดยใน พ.ศ. 2558 ยังอยู่ระหว่างการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) เพื่อเป็นทิศทางในการขับเคลื่อนงาน ด้านผู้สูงอายุของประเทศไทย

การยังคุณประโยชน์ของผู้สูงอายุในการทำงานหรือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง

ครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยอาจได้รับผลตอบแทนหรือไม่ก็ได้ เป็นการสร้างคุณค่าให้แก่ผู้สูงอายุทั้งทางเศรษฐกิจและทางสังคมได้ดีเป็นอย่างดี เพื่อการพึ่งพาตนเองได้ และช่วยเหลือครอบครัว ชุมชนและสังคมได้ (เล็ก สมบัติ, ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และธนิกันต์ คักดาพร, 2554) ใน พ.ศ. 2558 รัฐมีแนวคิดจะลดบทบาทการดำเนินงานลงโดยให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้น และให้การดำเนินงานอยู่ภายใต้การบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มากที่สุดเพราะเชื่อว่าท้องถิ่นและชุมชนอยู่ใกล้ชิดผู้สูงอายุมากที่สุด ย่อมรู้และเข้าใจสภาพปัญหาตลอดจนความต้องการของผู้สูงอายุได้ดี (กระทรวงสาธารณสุข, 2552: 170) การนำแนวคิดชุมชนเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ทำให้ชุมชนซึ่งประกอบด้วยบุคคล และกลุ่ม/องค์กรต่างๆ เข้ามาร่วมคิด ร่วมวางแผน ดำเนินงาน ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยใช้ฐานของชุมชนเพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุให้สามารถยังคุณประโยชน์โดยนำความรู้ ความสามารถ ภูมิปัญญามาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม นอกจากนี้ ชุมชนจะสามารถแก้ไขปัญหา พึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาจากภาครัฐ และสามารถดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุร่วมกันได้อย่างเป็นระบบ

จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ซึ่งจะทำให้ได้รูปแบบการเรียนรู้ซึ่งชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้มีความเหมาะสมกับบริบทเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้สอดคล้องตามนโยบายและทิศทางการพัฒนา

สังคมของรัฐที่มุ่งเน้นการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในครอบครัว และชุมชนได้อย่างมีศักดิ์ศรี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิด / ทฤษฎีในการวิจัยดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (andragogy)

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ในการศึกษาค้นคว้านี้ประกอบด้วย แนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ โดยใช้แนวคิด/หลักการของ Knowles (1980) ที่เสนอหลักการจัดกิจกรรมเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ (andragogy) โดยมีหลักการสำคัญ 4 ข้อ ดังนี้

- 1) มโนภาพต่อตนเอง (self-concept) 2) ประสบการณ์ (experience) 3. ความพร้อม (readiness) 4) แนวโน้มต่อการเรียนรู้ (orientation to learn)

2. แนวคิดชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ (community-based)

หลักการใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ซึ่งพัฒนาโดย Horyna และ Decker (as cited in Smith, 2007) ประกอบด้วย 1) ตัดสินใจด้วยตนเอง (self-determination) 2) ช่วยเหลือตนเอง (self-help) 3) การพัฒนาผู้นำ (leadership development) 4) ความเป็นท้องถิ่น (locality) 5) บูรณาการ

- บริการชุมชน (integrated delivery of service)
 6) การใช้ทรัพยากรได้อย่างสูงสุด (maximum use resource)
 7) การรวมเป็นหนึ่ง (inclusiveness)
 8) ความรับผิดชอบ (responsiveness) และ
 9) การเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning)

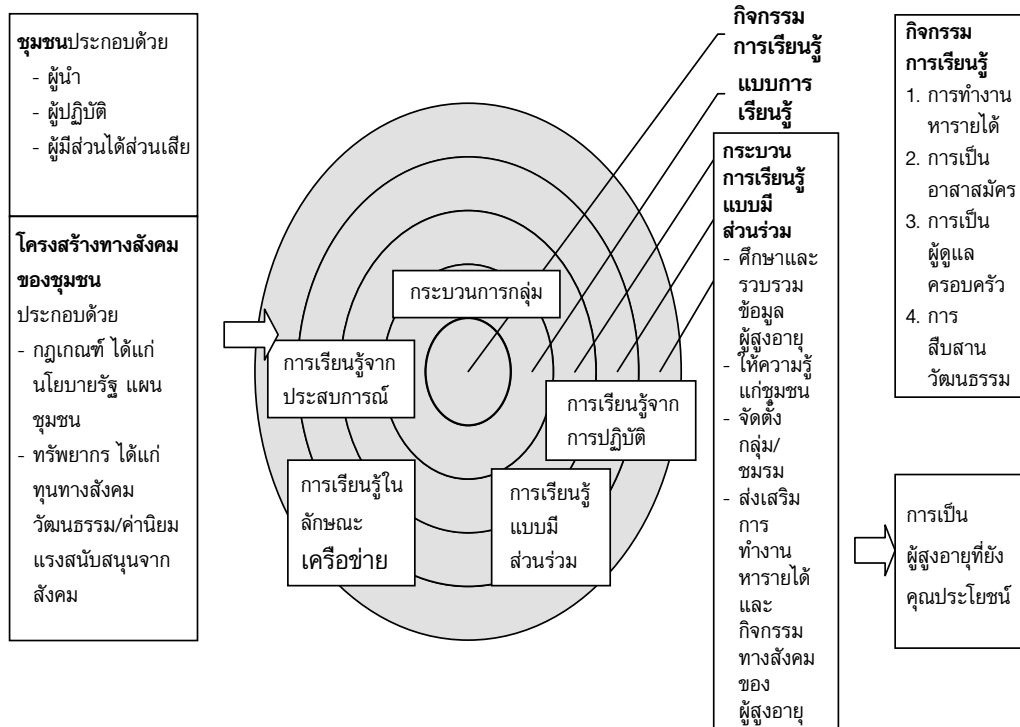
3. แนวคิดการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ (productive aging)

ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่ยังคงทำงานหรือกิจกรรมในเชิงการทำประโยชน์ ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจ และอาจได้รับค่าตอบแทนหรือไม่ได้รับค่าตอบแทนก็ได้ โดยใช้กรอบของกิจกรรมที่แสดงถึงการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ตามแนวคิดของ Engaged As We Age (James et al., 2010) ซึ่งแบ่งงานหรือกิจกรรมออกเป็น

3 ประเภท ได้แก่ การทำงาน ทหารายได้ การเป็นอาสาสมัคร การเป็นผู้ดูแลครอบครัว และการสืบสานวัฒนธรรม

4. แนวคิดทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (Structuration Theory) ของ Giddens (1984) โดยใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัย ดังนี้

ผู้วิจัยประยุกต์ใช้ทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (Structuration Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาของ Giddens (1984) มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการพัฒนาารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ โดยใช้ dimensions of the duality of structure เป็นกรอบแนวคิดทฤษฎีการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

คำจำกัดความการวิจัย

รูปแบบการเรียนรู้ หมายถึง แบบแผนการดำเนินการเรียนรู้ที่ได้จัดเป็นระบบตามทฤษฎีหลักการ ที่รูปแบบนั้นยึดถือ โดยมีโครงสร้างที่อธิบายถึงลำดับขั้นตอนของวิธีการในการจัดสภาพการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย แนวคิด/หลักการ วัตถุประสงค์ องค์ประกอบของรูปแบบ และ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายเฉพาะของรูปแบบนั้น

ชุมชน หมายถึง การรวมตัวกันของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน มีวัตถุประสงค์และประโยชน์ร่วมกันในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน

ชุมชนเป็นฐาน จึงหมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีวัตถุประสงค์เดียวกันในการหาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ภายใต้กฎเกณฑ์ และทรัพยากรของชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชนอย่างแท้จริง

ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิง โดยนับอายุตามปฏิทิน และยังคงสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในสังคมได้

การเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ หมายถึง ผู้สูงอายุที่ยังคงทำงานหรือกิจกรรมในเชิงการทำประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจ และอาจได้รับค่าตอบแทนหรือไม่ได้รับค่าตอบแทนก็ได้ ในการวิจัยนี้แบ่งงานหรือกิจกรรมออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ การทำงานหารรายได้ การเป็นอาสาสมัคร การเป็นผู้ดูแลครอบครัว และการสืบสานวัฒนธรรม

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Approach) โดยใช้เทคนิควิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR) และใช้แนวคิดทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (Structuration Theory) ของ Giddens (1984) ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมด้านการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ โดยมีขั้นตอนและรายละเอียดในการดำเนินการวิจัย 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริม การเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Approach) พื้นที่ศึกษา ได้แก่ ชุมชนบ้านสมานมิตร (นามสมมติ) จังหวัดสิงห์บุรี และชุมชนบ้านจิตอารีย์ (นามสมมติ) จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้ให้ข้อมูลหลักแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 137 คน และการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ผู้สูงอายุชุมชนละ 3 กลุ่มๆ ละ 8 คน รวมทั้งสิ้น 48 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ใช้เทคนิควิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR) โดยนำรูปแบบการเรียนรู้ที่ได้ไปทดลองใช้ที่ชุมชนบ้านดนตรีเสนาะ จังหวัดชลบุรี ใช้การศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก

การประชุมระดมความคิด (AIC) และการประชุมสรุปผลและติดตามผลการดำเนินงาน ครั้งละ 50 คน จำนวน 2 ครั้งรวม 100 คน ประชุมกลุ่มย่อย ครั้งละ 15 คน จำนวน 5 ครั้ง การศึกษาดูงาน จำนวน 1 ครั้ง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ผลการวิจัย

ในขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาชุมชนจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ชุมชน บ้าน สมนามิตร จังหวัดสิงห์บุรี และชุมชนบ้านจิตอารีย์ จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ดังนี้

ชุมชนบ้านจิตอารีย์

ชุมชนบ้านจิตอารีย์เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตชนบท มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม เหมาะกับอาชีพเกษตรกรรม โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน และรับจ้าง อยู่ในเขตการปกครองของ อบต.โพประทับชัย ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 หมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อชาติไทย นับถือศาสนาพุทธ มีอัตราส่วนประชากรสูงอายุต่อประชากรวัยอื่นคิดเป็น 20.46% วิถีของชุมชนยึดหลัก บ้าน วัด โรงเรียน ในการดำเนินงานเพื่อร่วมกันในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

การดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนในระยะบุกเบิก ชุมชนได้รวมกลุ่มกันแต่ยังไม่แน่นแฟ้นโดยการผลักดันจากนโยบายของรัฐในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและส่งเสริมชมรมผู้สูงอายุ โดยมีชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนกลางและมีทีมบุคลากรด้านสาธารณสุขเสริมหนุนในช่วงระยะเปลี่ยนผ่าน ได้นำงานด้านผู้สูงอายุผ่านวิถีชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน ทำให้ผู้สูงอายุ

เข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น ระยะพัฒนาการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน มีโครงสร้างและรูปแบบขึ้นมารองรับโดยจัดตั้งขึ้นเป็นคณะกรรมการขับเคลื่อนและติดตามงาน ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุในชุมชน โดยมี “เวทีวงเดือนลำดวน” เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการดำเนินงานในรูปแบบ “สามประสาน” ประกอบด้วย ชมรมผู้สูงอายุ ทีมบุคลากรโรงพยาบาลชุมชน อบต. ดำเนินงานร่วมกันแบบบูรณาการ แบ่งปันกันทั้งคน เงิน และงาน และดึงกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ร่วมเสริมหนุนการดำเนินงาน

การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของชุมชนบ้านสมานมิตร แบ่งเป็น 3 ช่วงระยะ ดังนี้ ระยะบุกเบิกระยะเปลี่ยนผ่าน และระยะพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย 7 กระบวนการ ได้แก่ การตระหนัก ถึงปัญหาของผู้สูงอายุ การผลักดันงานผู้สูงอายุเข้าชุมชน การจัดตั้งกลุ่ม การศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผู้สูงอายุ การให้ความรู้ชุมชน การส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรมทางสังคม ของผู้สูงอายุ และการประเมินผล

รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ของชุมชนบ้านสมานมิตร ประกอบด้วย

1. แนวคิด/หลักการของรูปแบบการเรียนรู้การดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุยึดหลักความเป็นท้องถิ่นในการ บูรณาการงานบริการชุมชนที่เอื้อต่อผู้สูงอายุและครอบครัวได้อย่างทั่วถึง และเท่าเทียม ชุมชน บูรณาการงานด้านผู้สูงอายุก่อนหน้า โดยใช้นโยบายข้อมูลผู้สูงอายุก่อนหน้า ทำให้สามารถใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ได้อย่างสูงสุด ประกอบกับชุมชนเกิดการเรียนรู้จากการมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในการขับเคลื่อนและติดตามผลการดำเนินงานอย่าง

ต่อเนื่องและสม่ำเสมอเพื่อการส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุ ที่ยังคงคุณประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้

เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้สามารถพึ่งพาตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นสังคมได้ และสามารถดำรงชีวิตในชุมชนอย่างมีศักดิ์ศรี

3. องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ ประกอบด้วย 3.1) โครงสร้างการดำเนินงานของชุมชน มีลักษณะแบบสามประสาน โดยมี อบต. เป็นหลักในการดำเนินงานร่วมกับชมรมผู้สูงอายุ และโรงพยาบาลชุมชน เชื่อมกับภาคส่วนต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน 3.2) กระบวนการดำเนินงานของชุมชน ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ

ตระหนักถึงปัญหาของผู้สูงอายุ ผลักดันงานผู้สูงอายุเข้าสู่ชุมชน จัดตั้งกลุ่ม จัดทำฐานข้อมูลผู้สูงอายุ ให้ความรู้แก่ชุมชน ส่งเสริมการทำงาน/กิจกรรม ทางสังคมของผู้สูงอายุ และการประเมินผล 3.3) กิจกรรมเรียนรู้ ประกอบด้วย 4 กิจกรรม ได้แก่ การทำงานหารายได้ การเป็นอาสาสมัคร การดูแลครอบครัว การสืบสานวัฒนธรรม 3.4) แบบการเรียนรู้ (ประกอบด้วย ขั้นตอนการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ และเนื้อหาการเรียนรู้) ที่เหมาะสมมี 3 แบบคือ แบบกระบวนการกลุ่ม แบบประสบการณ์ และเครือข่ายการเรียนรู้ ขั้นตอนการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ และเนื้อหาการเรียนรู้ ซึ่งแบ่งเป็น 3 ช่วงระยะเวลา ดังนี้

ระยะ	กิจกรรม	แบบการเรียนรู้	ขั้นตอน	วิธีการ	เนื้อหา
ระยะบุกเบิก	การส่งเสริมการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ	กระบวนการกลุ่ม	<ul style="list-style-type: none"> - รวมคน - แบ่งกลุ่ม วางแผน - ลงมือปฏิบัติ - สรุปและประเมินผล 	<ul style="list-style-type: none"> - ประชุม - อบรมให้ความรู้ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ 2. การออกกำลังกาย 3. โภชนาการสำหรับผู้สูงอายุ 4. ธรรมะเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน
ระยะเปลี่ยนผ่าน	การส่งเสริมการทำงานหารายได้ของผู้สูงอายุ		<ul style="list-style-type: none"> - รวมคน - แบ่งกลุ่ม วางแผน - ลงมือปฏิบัติ - สรุปและประเมินผล 	<ul style="list-style-type: none"> - การอบรมให้ความรู้ - การถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญา 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การถ่ายทอดภูมิปัญญา 2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ 3. การตลาดและประชาสัมพันธ์ 4. การสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลผลิต
	การส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ		<ul style="list-style-type: none"> - ทบทวนประสบการณ์เดิม - เสริมประสบการณ์ใหม่ - นำไปใช้ - ติดตาม ประเมินผล 	<ul style="list-style-type: none"> - ประชุม - ศึกษาดูงาน - การถ่ายทอดความรู้ให้ลูกหลาน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม 2. การสืบสานวัฒนธรรมด้านการช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน

ระยะ	กิจกรรมการเรียนรู้	แบบการเรียนรู้	ขั้นตอนการเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหาการเรียนรู้
ระยะพัฒนา	การส่งเสริมการทำงาน ทหารายได้ของผู้สูงอายุ		<ul style="list-style-type: none"> - องค์กรเอกชน กระตุ้นและสร้างกระบวนการให้กับชุมชน - จัดทำฐานข้อมูล - ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ - เชื่อมประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย 	<ul style="list-style-type: none"> - เวทีวงเดือน ลำดวน - ศึกษาดูงาน - การถ่ายทอดความรู้จาก ภูมิปัญญา 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การรวมกลุ่มอาชีพผู้สูงอายุ 2. ให้ความรู้ 3. การกระจายผลผลิต
	การส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ	เครือข่ายการเรียนรู้		<ul style="list-style-type: none"> - เวทีวงเดือน ลำดวน - ศึกษาดูงาน - ประชุม 	<ol style="list-style-type: none"> 1. สถานการณ์ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชน 2. การเตรียมการและประสานงานการลงเยี่ยมบ้าน
	การส่งเสริมการดูแลครอบครัวของผู้สูงอายุ	เครือข่ายการเรียนรู้	<ul style="list-style-type: none"> - องค์กรเอกชน กระตุ้นและสร้างกระบวนการให้กับชุมชน - จัดทำฐานข้อมูล - ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ - เชื่อมประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย 	<ul style="list-style-type: none"> - เวทีวงเดือน ลำดวน - ศึกษาดูงาน - ประสานภาคีเครือข่าย 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น 2. ข้อมูลกลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในชุมชน 3. การแสดง การจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ของผู้สูงอายุ

3.5) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน ของชุมชนบ้านสมานมิตรที่สำคัญในระยะบุกเบิกได้แก่ (1) นโยบายและแผนงานของรัฐที่สนับสนุนการดำเนินงาน (2) ปัจจัยด้านทุนทางสังคม ได้แก่ ความเหนียวแน่น ความรักใคร่กลมเกลียวกัน ความเอื้ออาทรกัน และความมีจิตอาสาของสมาชิก ระยะเปลี่ยนผ่านได้แก่ (3) ผู้นำ คือประธานชมรมฯ ซึ่งเป็นนักประสานลึบทิศทั้งด้านการสรรหาทรัพยากรความร่วมมือจากภาคส่วนต่างๆ เป็นที่นับถือ ศรัทธา

ของสมาชิกในชุมชน (4) ปัจจัยด้านทุนมนุษย์ ได้แก่ ภูมิปัญญาชาวบ้านปราชญ์ชาวบ้าน เข้าร่วมถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้านต่างๆ ให้แก่ชุมชน เมื่อเข้าสู่ระยะพัฒนาปัจจัยที่สนับสนุนการดำเนินงานที่สำคัญคือ (5) รูปแบบ การดำเนินงานแบบสามประสาน ที่ทำงานร่วมกันแบบบูรณาการ (6) การมีฐานข้อมูลด้านผู้สูงอายุเป็นกลไกในการดำเนินงานร่วมกัน (7) มีเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน อย่างสม่ำเสมอโดยผ่าน เวที วงเดือนลำดวน

ชุมชนบ้านจิตอารีย์

ชุมชนบ้านจิตอารีย์เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตชนบท พื้นที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรกรรม มีลำคลองไหลผ่าน รวม 24 คลอง ซึ่งเชื่อมต่อกันเหมือนเส้นเลือดหล่อเลี้ยงชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนมะพร้าว สวนผลไม้ เป็นหลัก รองลงมาได้แก่ ค้าขาย และรับจ้าง อยู่ในเขตการปกครองของ อบต.บ้านจิตอารีย์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 7 หมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีน ซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยอดีต นับถือศาสนาพุทธ มีสัดส่วนประชากรวัยผู้สูงอายุต่อประชากรวัยอื่นคิดเป็น 24.59%

การดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในระยะบุกเบิกเกิดจากนโยบายการส่งเสริมสุขภาพและการส่งเสริมผู้สูงอายุของภาครัฐ ชุมชนได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งในช่วงแรก เน้นกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและนันทนาการ ทีมงานโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ช่วยประสาน จัดการและเชื่อมกับชุมชนแต่ยังอยู่ในวงจำกัด เมื่อเข้าสู่ระยะเปลี่ยนผ่าน มีการปรับเปลี่ยนผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุที่มีวิสัยทัศน์ มีความเข้าใจงานด้านผู้สูงอายุ ซึ่งได้รวบรวมผู้สูงอายุที่ยังคงมีศักยภาพ และผู้แทนกลุ่ม/องค์กรในชุมชนมาช่วยดำเนินงาน โดยมีโครงสร้างในรูปของคณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งมีชมรมผู้สูงอายุเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน คณะกรรมการได้ร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์/ยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมผู้สูงอายุซึ่งได้จากการสำรวจความคาดหวังของผู้สูงอายุในชุมชน วิสัยทัศน์ชมรมผู้สูงอายุบ้านจิตอารีย์มี 4 ข้อ ได้แก่

- 1) ส่งเสริมภูมิปัญญา
- 2) พัฒนาร่างกายให้แข็งแรง
- 3) จิตใจใฝ่ธรรมะ สังคม
- 4) เพาะบ่มลูกหลาน

ซึ่งนำมาจัดทำเป็นยุทธศาสตร์ 4 ด้าน ได้แก่

- 1) ส่งเสริมการนำความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาใช้ให้เป็นประโยชน์
- 2) ส่งเสริมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ
- 3) พัฒนาจิตใจและการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นในสังคมของผู้สูงอายุ
- 4) การสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีที่ดั้งเดิมของชุมชน การดำเนินงาน ใช้หลักคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ในระยะพัฒนา ชมรมผู้สูงอายุร่วมกันจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุแบบครบวงจร รวมกลุ่มตามความพื่อนำความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูง อายุมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ชุมชน และสังคม โดยนำแนวทางการจัดสวัสดิการชุมชนมาปรับใช้ในการดำเนินงาน ซึ่งการดำเนินงานด้านส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนตำบล จอมปลวก แบ่งเป็น 3 ช่วงระยะ ดังนี้ ระยะบุกเบิก ระยะเปลี่ยน ผ่าน และระยะพัฒนา ประกอบด้วยกระบวนการดำเนินงาน 6 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) ตระหนักถึงปัญหาด้านผู้สูงอายุ
- 2) สรรหาผู้สูงอายุที่มีศักยภาพเข้าร่วมดำเนินงาน
- 3) กำหนดวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุ
- 4) จัดตั้งกลุ่ม
- 5) ส่งเสริมการทำงานและกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ และ
- 6) การประเมินผล

รูปแบบการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการเป็นผู้สูงอายุที่ยังคุณประโยชน์ ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่

1. แนวคิด/หลักการ

การดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุโดยใช้ศักยภาพของผู้นำในการสรรหาทรัพยากรและประสานความร่วมมือ การสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ โดยดำเนินงานในรูปคณะกรรมการบริหารจัดการชมรมฯ โดยนำความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาใช้ให้เป็นประโยชน์ตามความคาดหวังของผู้สูงอายุในชุมชน ร่วมกันกำหนด วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์

เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำโครงการ/กิจกรรม ซึ่งชุมชนเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เน้นการปฏิบัติ และการนำไปใช้ประโยชน์ ได้อย่างสูงสุด

2. วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้สูงอายุนำความรู้ ภูมิปัญญามาใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมได้รับการยอมรับและสามารถดำเนินงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

3. องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ ประกอบด้วย 3.1) โครงสร้างการดำเนินงานของชุมชน มีลักษณะแบบสามประสาน โดยมีชมรมผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางการดำเนินงานเชื่อมกับภาคส่วนต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน 3.2) กระบวนการดำเนินงานประกอบด้วย 6 ขั้นตอน

ได้แก่ (1) ตระหนักถึงปัญหาด้านผู้สูงอายุ (2) สรรหาผู้สูงอายุที่มีศักยภาพเข้าร่วมดำเนินงาน (3) กำหนดวิสัยทัศน์/ยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุ (4) จัดตั้งกลุ่ม (5) ส่งเสริมการทำงานและกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ และ (6) การประเมินผล 3.3) กิจกรรมการเรียนรู้ประกอบด้วย 4 กิจกรรม ได้แก่ การทำงานหารายได้ การเป็นอาสาสมัคร การดูแลครอบครัว การสืบสานวัฒนธรรม 3.4) แบบการเรียนรู้ (ประกอบด้วย ขั้นตอนการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ และเนื้อหาการเรียนรู้) ที่เหมาะสมมี 3 แบบคือ แบบกระบวนการกลุ่ม แบบมีส่วนร่วม และแบบการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ซึ่งแบ่งเป็น 3 ช่วงระยะเวลา ดังนี้

ระยะ	กิจกรรมการเรียนรู้	แบบการเรียนรู้	ขั้นตอนการเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหาการเรียนรู้
ระยะบุกเบิก	ส่งเสริมการดูแลครอบครัว	กระบวนการกลุ่ม	<ul style="list-style-type: none"> - รวมคน - แบ่งกลุ่ม รายงาน - ลงมือปฏิบัติ - สรุปและประเมินผล 	<ul style="list-style-type: none"> - อบรมให้ความรู้ - การถ่ายทอดความรู้จาก ภูมิปัญญา พระสงฆ์ - ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - อบรมให้ความรู้ - ศึกษาสถานการณ์จริง - เวทีชาวบ้าน - ประชุม - การสาธิต 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ 2. การออกกำลังกาย 3. ธรรมะเพื่อใช้ในชีวิตรประจำวัน
ระยะปรับเปลี่ยน	ส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ	กระบวนการกลุ่ม	<ul style="list-style-type: none"> - สืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และการถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ 	<ul style="list-style-type: none"> - ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - อบรมให้ความรู้ - ศึกษาสถานการณ์จริง - เวทีชาวบ้าน - ประชุม - การสาธิต 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม 2. การรักษาสุขภาพแวดล้อมในชุมชน
ระยะปรับเปลี่ยน	ส่งเสริมการเป็นอาสาสมัครของผู้สูงอายุ	แบบมีส่วนร่วม	<ul style="list-style-type: none"> - ชั้นประสบการณ์ - ชั้นถกคิด อภิปราย - ชั้นสรุปความคิด - ชั้นนำไปปรับใช้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ประชุม - เวที - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ - อภิปรายกลุ่ม 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความคาดหวังของผู้สูงอายุในชุมชน 2. วิสัยทัศน์/ยุทธศาสตร์การส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน

ระยะ	กิจกรรมการเรียนรู้	แบบการเรียนรู้	ขั้นตอนการเรียนรู้	วิธีการเรียนรู้	เนื้อหาการเรียนรู้
		จากการปฏิบัติ			3. แผนงานโครงการส่งเสริมผู้สูงอายุ 1. ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น 2. อาหารปลอดภัย 3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์
		จากการปฏิบัติ			1. สถานการณ์ผู้สูงอายุในชุมชน 2. การดูแลผู้สูงอายุ/ผู้ป่วยในภาวะพึ่งพิง 3. การประเมินผล/ติดตามผลการเยี่ยมผู้สูงอายุ
		จากการปฏิบัติ			1. การแสดงพื้นบ้าน เช่น กลองยาว รำโทน 2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.5) ปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญในการดำเนินงานส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนบ้านจิตอารีย์ ช่วงระยะบุกเบิก ได้แก่ (1) นโยบายและแผนงานของรัฐที่สนับสนุนการดำเนินงาน (2) วัฒนธรรมด้านการเคารพผู้ใหญ่ ในช่วงระยะเปลี่ยนผ่าน ได้แก่ (3) ปัจจัยด้านผู้นำ ได้แก่ ประธานชมรมผู้สูงอายุซึ่งเป็นที่ยอมรับศรัทธาของชุมชนเป็นหลักในการบริหารและจัดการสรรหาทรัพยากรเพื่อใช้ในการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง ประกอบกับ (4) ปัจจัยด้านแรงสนับสนุนทางสังคมทั้งจากครอบครัวญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน และจากหน่วยงานองค์กรต่างๆ ที่สนับสนุนงบประมาณและเข้าร่วมดำเนินงาน เมื่อเข้าสู่ระยะพัฒนา ปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ (5) การนำความรู้ ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุมาใช้ให้เป็นประโยชน์เพิ่มมากขึ้นในกิจกรรมด้านต่างๆ ของชุมชน

อภิปรายผล

1. โครงสร้างการดำเนินงานของชุมชน

โครงสร้างการดำเนินงานของชุมชนบ้านสมานมิตรซึ่งมีลักษณะสามประสาน มีการดำเนินงานแบบบูรณาการ มีการแบ่งปันทรัพยากร (คน งาน เงิน) การทำงานเป็นทีม และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ จึงทำให้ชุมชนใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุด การดำเนินงานมีความต่อเนื่องและยั่งยืน ส่วนโครงสร้างการดำเนินงานของชุมชนบ้านจิตอารีย์ มีชมรมผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางการดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาผู้นำ และคณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุบางท่านที่ยังมีศักยภาพในการประสานหน่วยงาน และสรรหาทรัพยากรการบริหารจัดการเป็นแบบเบ็ดเสร็จผ่านความเห็น

ชอบจากคณะกรรมการ ทำให้การดำเนินงานมีความคล่องตัว รวดเร็ว แต่ถึงอย่างไรก็ตามภาวะการพึ่งพาดังกล่าว ในระยะยาวอาจขาดความยั่งยืนหากไม่สามารถสร้างผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทน

2. กระบวนการดำเนินงานของชุมชน

ชุมชนบ้านสมานมิตรมีกระบวนการดำเนินงานซึ่งเน้นเกี่ยวกับการให้ความรู้ แก่ชุมชนในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ และการจัดทำฐานข้อมูลกลางของชุมชนเพื่อให้องค์กร/หน่วยงานใช้ประโยชน์ร่วมกัน ชุมชนจึงต้องสร้างความตระหนัก รู้และเข้าใจบริบทของตนเอง ร่วมกันกำหนดปัญหา (รู้เขา รู้เรา) มองข้อมูลเป็น ใช้ข้อมูลเป็นเพื่อประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานได้ กระบวนการดำเนินงานของบ้านจิตอารีย์ มีการดำเนินงานร่วมกันในรูปคณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุ มีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันเพื่อเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงานและจัดทำ เป็นยุทธศาสตร์ที่มีความสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง จึงทำให้โครงการ และกิจกรรมการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชน ได้รับความสนใจแก่ผู้สูงอายุทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยเข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก อีกทั้งภาคส่วนต่างๆ ให้การยอมรับเชื่อถือ เข้าร่วมสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ

3. กิจกรรมการเรียนรู้

ชุมชนควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้ง 4 กิจกรรมให้มีความเหมาะสมกับปัญหา ความต้องการของผู้สูงอายุ รวมถึงบริบทแวดล้อม ครอบครัวซึ่งมีส่วนสำคัญในการสนับสนุน ให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้

4. แบบการเรียนรู้

ในระยะบุกเบิกซึ่งเป็นระยะการเริ่มจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ ทั้ง 2 ชุมชนเริ่มมีการรวมกลุ่มกันเพื่อจัดกิจกรรม การเรียนรู้จึงเป็นแบบกระบวนการกลุ่มซึ่งช่วยสร้างความตระหนัก ถึงปัญหาของผู้สูงอายุและปรับเจตคติในการดำเนินงานร่วมกันเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสม (กรรณิการ์ เทศประสิทธิ์, 2550) เข้าสู่ระยะเปลี่ยนผ่าน ชุมชนบ้านสมานมิตรได้ดึงผู้สูงอายุที่มีความรู้ ภูมิปัญญา มีความสนใจในงานด้านผู้สูงอายุเข้าร่วมดำเนินงาน โดยนำประสบการณ์เดิมที่มีของแต่ละคนมาผสานกับความรู้นี้ใหม่ ๆ ที่ได้รับการจัดกิจกรรมร่วมกันนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และหาแนวทางแก้ไขปัญหามา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าใหม่ขึ้น (กาญจนา รอดแก้ว, 2550) ส่วนชุมชนบ้านสมานมิตร เน้นการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน และร่วมพัฒนาในทุกขั้นตอน รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน และรับผลประโยชน์ร่วมกัน รวมถึงขยายฐานความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ เกิดการทำงานเป็นทีม ทำให้สามารถดำเนินงานบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ เกิดการเรียนรู้ร่วมกันแบบประสบการณ์ (นิพฤตพงษ์, 2552) เมื่อเข้าสู่ระยะพัฒนา ชุมชนบ้านสมานมิตรอยู่ในช่วงของการปรับรูปแบบการดำเนินงานให้มีความเป็นระบบและยั่งยืน ซึ่งต้องอาศัยการระดมความร่วมมือและทรัพยากร โดยการประสานภาคส่วนต่างๆ เข้าร่วมเป็นภาคีเครือข่าย ร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ ร่วมแบ่งปันทรัพยากรเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของชุมชนได้อย่างสูงสุด

ในระยะนี้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันแบบเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ข้อมูล ข่าวสาร ประสบการณ์และการเรียนรู้ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรและแหล่งความรู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทำให้ชุมชนสามารถขยายงานและความร่วมมือให้กว้างขวางออกไปสู่ภายนอกชุมชน มีการจัดการที่เป็นระบบที่ดีขึ้น (ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ, ม.ป.ป.) ส่วนชุมชนบ้านจิตอารีย์นั้น ช่วงระยะพัฒนา เป็นระยะของการพัฒนาคน พัฒนางาน พัฒนาองค์กรมาได้ระยะหนึ่งแล้ว จึงมีความพร้อมในด้านต่างๆ เพื่อผลักดันให้ชุมชน เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ร่วมคิดวิเคราะห์ หาแนวทางแก้ปัญหา ปฏิบัติร่วม และประเมินผลร่วมกัน เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น โดยระดมทรัพยากร จากทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้การจัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ แบบครบวงจร การดำเนินงานดังกล่าวทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ จากการปฏิบัติ นำสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง (วารินทร์ ลินสูงสุด, 2550)

5. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน

ชุมชนบ้านสมานมิตร เป็นชุมชนที่มีความเป็นปึกแผ่น เหนียวแน่น มีความรักความสามัคคีกัน ช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน จึงสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันได้อย่างสม่ำเสมอถึงแม้ว่าจะประสบปัญหาเกี่ยวกับด้านงบประมาณในช่วง แต่ด้วยความร่วมแรงร่วมใจกัน ช่วยกันจัดหางบประมาณจากการทอดผ้าป่ามาสนับสนุนกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง ในระยะพัฒนาการดำเนินงานได้ปรับเปลี่ยนอยู่ในรูปของคณะกรรมการฯ ในลักษณะของสามประสาน เกิดการทำงานเป็นทีม มีการแบ่งปันทรัพยากรกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ ทำให้การ

ดำเนินงานสามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบที่ดี

ชุมชนบ้านจิตอารีย์ ส่วนใหญ่สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ มีความเลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือกันเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ดังนั้นการรวมกลุ่มกันของชุมชนโดยส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมด้านอาสาสมัคร กิจกรรมด้านศาสนพิธี และประเพณีต่างๆ ที่ใช้วัดเป็นศูนย์กลางโดยได้รับความร่วมมือจากกลุ่ม/องค์กรต่างๆ และสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี ประกอบกับในช่วงระยะเปลี่ยนผ่านมีการเปลี่ยนแปลงประธานชมรมผู้สูงอายุ ที่มีความรู้ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถประสานความร่วมมือและหาทรัพยากรต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน จึงทำให้การดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุของชุมชนมีระบบการจัดการที่ดี แต่อย่างไรก็ตามยังขาดการบูรณาการการทำงานร่วมกันในชุมชน ซึ่งจะทำให้สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อีกทั้งยังขาดการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ที่มีศักยภาพทดแทนผู้นำเดิมซึ่งอาจทำให้การดำเนินงานขาดความยั่งยืนได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1.1 การดำเนินงานด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ ชุมชนควรให้ความสำคัญกับการดำเนินงานในรูปแบบคณะกรรมการ ซึ่งอาจมีได้หลายแบบ โดยคณะกรรมการฯ มีการทำงานเป็นทีม และมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อขับเคลื่อนและติดตามการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุของชุมชน

1.2 กระบวนการดำเนินงานเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยขั้นตอนแรกต้องมีการวิเคราะห์กำหนดปัญหา ร่วมหาข้อมูลเชิงประจักษ์ นำข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ เพื่อสามารถดำเนินงานได้อย่างมีทิศทาง ต่อจากนั้นจึงให้ความรู้ตามความสนใจ จัดตั้งกลุ่ม/ชมรม และดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมฯ

1.3 ควรมีการพัฒนาเครือข่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน เพื่อเสริมหนุน การดำเนินงานบางด้านที่ชุมชนยังขาดศักยภาพ เช่น การหาแหล่งงบประมาณ การให้ความรู้ที่เอื้อต่อการดำเนินงานฯ ให้แก่ชุมชน การแบ่งปันทรัพยากร เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ที่มีลักษณะแตกต่างไปจากพื้นที่กรณีศึกษาสองชุมชน คือ ชุมชนที่มีกลุ่ม/องค์กรเข้มแข็ง ทำงานร่วมกันเป็นทีม กับชุมชนที่มีผู้นำด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุเข้มแข็ง ซึ่งควรเพิ่มเติมชุมชน เช่น ชุมชนที่มีกลุ่มผู้สูงอายุเข้มแข็ง ชุมชนที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนหลักในการดำเนินงานฯ เป็นต้น เพื่อเป็นทางเลือกให้กับชุมชนที่สนใจสามารถ นำรูปแบบการเรียนรู้ไปใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของตนเอง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรรณิการ์ เทศประสิทธิ์. (2550). *การนำความรู้กระบวนการกลุ่ม (AIC) ไปใช้ในการพัฒนาการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุข (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ)*. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- กาญจนา รอดแก้ว. (2550). *การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่าย การเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ)*. สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- จอห์น โนเดล และนภาพร ชโยวรรณ. (2552). *การสูงอายุทางประชากรและการอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุในประเทศไทย แนวโน้มในอดีต สถานการณ์ปัจจุบันและความท้าทายในอนาคต*. กรุงเทพมหานคร: กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทยและสำนักงานภาคพื้นเอเชียและแปซิฟิก.
- นี ผุดผ่อง. (2552). *ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีต่อความสามารถในการดูแลตนเองเกี่ยวกับโรคไม่ติดต่อเรื้อรังของผู้สูงอายุหญิงในสถานสงเคราะห์คนชรา (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ)*. สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.

ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ. (ม.ป.ป.). เครือข่ายการเรียนรู้. ใน *วิทยาคาร* (49-52). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2553). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.).

เล็ก สมบัติ, ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และธนิกันต์ ศักดาพร. (2554). รายงานวิจัยเรื่อง “ภาวะสูงวัยอย่างมีคุณภาพ ประโยชน์กับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในประเทศไทย”. กรุงเทพมหานคร: สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

วารินทร์ ลินสูงสุด. (2550). *การพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมกระบวนการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอ / เขต*. กรุงเทพมหานคร: สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ.

กระทรวงสาธารณสุข สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ. (2552). *โครงการวิจัย เรื่อง การศึกษาระบบดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่มีความเปราะบางด้านสุขภาพในชุมชน*. นนทบุรี: สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ.

ภาษาอังกฤษ

Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of theory of Structuration*. Berkeley: University of California Press.

James, J. B. et al. (2010). Engaged as we age. *Aging & Work*, 24, 1-20.

Knowles, M. S. (1980). *The modern practice of adult education*. New York: Cambridge, The Adult Education Company.

Smith, M. K. (2007). 'Basil Yeaxlee, lifelong learning and informal education', *the encyclopaedia of informal education*. Retrieved from www.infed.org/thinkers/et-yeax.htm

ผู้เขียน

เรวดี จันทเปรมจิตต์ กองกิจการนิคมสร้างตนเองและพัฒนาชาวเขา กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 2036/11 อาคารฟิฟตีพาร์คคอนโด ถนนริมทางรถไฟสายปากน้ำ แขวงพระโขนงเขตคลองเตย กรุงเทพฯ
อีเมล: Raewadee__chan@yahoo.co.th

ศาสตราจารย์ ดร.ชนิตา รักษ์พลเมือง สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบายการจัดการ และ
ความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330
อีเมล: drchanita@gmail.com

รองศาสตราจารย์ ดร.วิพรรณ ประจวบเหมาะ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร 10330 อีเมล: vipan.p@chula.ac.th

หมายเหตุ ได้รับทุนสนับสนุนจาก “ทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย